

ZİHNÎ, Bayburtlu

(d. 1212/1797-ö. 1276/1859)

âşık

Asıl adı Mehmed Emin'dir. Osman Efendi'nin oğludur. 1797'de Bayburt'ta doğdu. Şiirlerinde Zihnî mahlasını kullanmıştır. İyi bir öğrenim gördüğü bilinmekle birlikte öğrenim gördüğü eğitim kurumları ve aldığı derslerle ilgili ayrıntılı bilgi yoktur. Kur'an'ı hıfz ettiği, Arapça ve Farsça bildiği kabul edilmektedir.

Araştırmacılar, Zihnî'nin farklı yerlerde ve farklı zamanlarda gerçekleşen memuriyetlerini, tayin, azil ve istifalarını kronolojik olarak vermekte zorlanırlar. Bu konudaki mevcut bilgileri belli bir sırayla sunan Saim Sakaoğlu, şairin İstanbul'a gidip ilk kez memuriyete başlamasının 1816 yılına rastladığını, memuriyetinin ilk yıllarında pek çok zatin kâtipliklerinde bulunduğunu belirterek bu kişilerden birkaçının adlarını şöyle sıralar: Morali Derviş Paşa, Rauf Paşa, Galip Paşa, Eğinli Salih Paşa ve Osman Paşa. Sakaoğlu, Zihnî'nin bir süre Çanakkale Muhafızı Vasif Paşa'ya mektupçu olduğunu, daha sonra Akdağ'da ve Erzurum'da görevlendirildiğini, aynı yılın sonunda hacca gittiğini, dönüşte Mısır'a uğradığını belirtir. Zihnî, 1840'ta Akkâ'ya tayin edilir ve burada Gözlüklü Reşid Paşa ile Mehmed Emin Paşa'nın divan kâtibi olur. 3 ay kadar süren Kudüs Valisi Haydar Paşa'nın kâtipliği görevinden istifa ederek Mısır'a gider ve orada 4 yıl kalır. 1846 yılının sonunda İstanbul'a döner ve burada 2 yıl kaldıktan sonra Sârim Paşa'nın yardımıyla Hopa'ya tayin edilir. Daha sonra Of, Karaağaç, Erzurum, Erzincan, Ünye, Sürmene ve Vakfıkebir'de müdürlük görevlerinde bulunur. 1858 yılında ikinci kez Ünye'de görev yaparken hastalanıp istifa eder ve Trabzon'a gider. Trabzon'da bir süre dinlenip kendini iyi hissetmeye başlayınca 1859 yılında Bayburt'a gitmeye karar verir. Bu yolculuğu sırasında Olasa köyünde vefat eder ve orada defnedilir (Sakaoğlu 1988: 11-19). Zihnî'nin öldüğü bu köy, sonradan Bahçekaya adını almıştır. Şimdi Maçka ilçesine bağlı Esiroğlu beldesinin bir mahallesi konumundadır.

İki kez evlenen Zihnî'nin ilk eşinden Ahmed Revâyî adlı bir oğlu dünyaya gelmiştir. İkinci eşiyle ilgili bilgiler de sınırlıdır. Mahkeme kararıyla 1854 yılında ikinci eşinden ayrıldığı, bu boşanma hadisesine bağlı olarak yüksek miktarda mihr ödemek zorunda kaldığı, Zihnî'nin eserlerinde verilen bilgiler arasındadır. Zihnî'nin oğlu Ahmed Revâyî Efendi Bayburt Rüşdiyesinde hüs-n-i hat hocalığı yapmış, 1906'da Bayburt'ta vefat etmiştir.

1. *Dîvân*: Bayburtlu Zihnî'nin oğlu Ahmed Revâyî'nin 1293/1876 yılında yayımladığı eser, 1-76 ve 1-84 sıra numaralı verilmiş olan iki bölümden meydana gelir. Toplam 160 sayfadan oluşan divanda kasideler, tarihler, musammatlar, gazeller, müfretler yer almaktadır. Farklı kütüphanelerde ve hususi ellerde nüshaları bulunan divanın yeni harflerle neşri, M. Ragıp Kırıcı tarafından 2002 yılında gerçekleştirilmiştir.

2. *Sergüzeştname*: Çok sayıda yazma nüshaları mevcuttur. Eserde anlatılan olayların büyük bir kısmı Zihnî'nin başından geçenlerden oluşur; bazı olaylar ise işitilmek suretiyle kaydedilmiştir. Eser 6 bölümden ibarettir. Girişten sonra asıl sergüzeştname bölümü gelir. Daha sonra hicriyeler, hezeller, destanlar ve koşmalar yer alır.

3. *Hikâye-i Garibe*: Bayburt beylerinden Sadullah Bey'in oğlu Abdullah Bey'in başından geçen olayların anlatıldığı manzum mensur karışımı bir eserdir. 1992 yılında Saim Sakaoğlu ve Ahmet Sevgi tarafından yeni harflerle neşredilmiştir.

Fuat Köprülü'nün "meslekten yetmişmiş bir âşık olmamakla berber âşık edebiyatının bu asırdaki bütün hususiyetlerini ve temayüllerini temsil edebilen mühim bir şair" (Köprülü 1964: 531) olarak takdim ettiği Bayburtlu Zihnî, hem aruz hem hece vezniyle şiir yazmış, ayrıca nesir biçiminde de eser vermiştir. Divan şiiri etkisiyle bu vadede yazdığı şiirlerini bir divanda toplamış olmasına, batılı anlamda hikâye ve romanın bizdeki ilk örneği sayılabileceği düşünülen bir mensur eser kaleme almasına rağmen daha çok heceyle yazdığı şiirleriyle tanınmış, bu nedenle saz şairleri kategorisinde değerlendirilmiştir. Bu algının ortaya çıkmasında onun "Vardım ki yurdundan ayak götürmüş" dizesiyle başlayan şiiriyle şöhret bulmasının büyük ölçüde etkili olduğu söylenebilir. Bu koşmanın önce Nevres Paşa (1826-1872) tarafından

Açıklama [Ip1]: Şairin mahlası madde başı olmalıdır. Tanıtıcı bir özelliği varsa bu, mahlastan sonra yazılmalıdır.

Açıklama [Ip2]: Şairin doğum ve ölüm tarihi varsa hicri olarak ve miladiye çevrilmiş şekilde yer almalıdır. Sadece miladi tarihi varsa hicriye çevirmeye gerek yoktur.

Açıklama [Ip3]: Şairin alanı tümü küçük harflerle olacak şekilde belirtilmelidir.

Açıklama [Ip4]: Şairin doğum tarihi metin içinde de yer almalıdır.

Açıklama [Ip5]: İlk paragraf şairin ailesi ve aldığı eğitimi açıklayıcı olmalıdır.

Açıklama [Ip6]: Şairin mesleği, bulunduğu görevler ve görev yerlerinden bahsedilmelidir.

Açıklama [Ip7]: Şairin ölüm tarihi metin içinde de yer almalıdır.

Açıklama [Ip8]: Şairin ailesinden ve çocuklarından bahsedilebilir.

Açıklama [Ip9]: Eseriyle ilgili güncel çalışmalara yer verilmelidir.

Açıklama [Ip10]: Eser hakkında son güncel bilgi verilmelidir.

Açıklama [Ip11]: Metin içerisinden alıntılar olabildiğince az yer almalıdır.

şehnaz, daha sonra Sadettin Kaynak (1895-1961) tarafından tahirbuselik makamında bestelenmesi, şairin entelektüel edebiyat ve musiki muhitlerinde de tanınmasını sağlamıştır. Bütün bu özelliklerinden dolayı Köprülü, “esasen onu, klasik şair olmağa özenen bir saz şairinden ziyade ara sıra âşık tarzında çok güzel şiirler yazan bir kalem şairi saymak daha doğrudur” yargısına varmıştır .(Köprülü 1964: 535)

Açıklama [Ip12]: Şairin meşhur olan eserinin bestelenmiş olması bahsedilmesi gereken bir husustur.

Kaynakça

- [Bayburtlu Zihni] (1293). *Divân-ı Zihni*. İstanbul.
- Bursalı Mehmed Tahir (1333). *Osmanlı Müellifleri* 2. İstanbul.
- Düzgün, Dilaver (1997). *Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'nun Folklor ve Halk Edebiyatı İle İlgili Çalışmaları*. Ankara: KB Yay.
- Fatin Davud (1271). *Tezkire-i Hâtimetü'l-Eş'âr*. İstanbul.
- Fındıkoğlu, Ziyaeddin Fahri (1950). *Bayburtlu Zihni*. İstanbul: Bayburt Kültür ve Yardım Cemiyeti Yay.
- İnal, İbnülemin Mahmud Kemal (1942). *Son Asır Türk Şairleri*. İstanbul.
- Kırcı, M. Ragıp (hzl.) (2002). *Bayburtlu Zihni Divanı*. Gaye Yay.
- Köprülü, M. Fuad (1964). *Türk Sazşairleri*. Ankara: Milli Kültür Yay.
- Miyasoğlu, Mustafa (2012). “Bayburtlu Zihni ve Hikâyesi.” *Milli Gazete*, 23 Eylül.
- Sakaoğlu, Saim (1988). *Bayburtlu Zihni*. Ankara: KTB Yay.
- Sakaoğlu, Saim ve Ahmet Sevgi (hzl.) (1992). *Bayburtlu Zihni, Hikâye-i Garibe*. Konya.
- Sakaoğlu, Saim ve Ali Berat Alptekin (hzl.) (1990). *Bayburtlu Zihni Bibliyografyası*. Ankara: KB Yay.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi (1985). *19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Çağlayan Kitabevi Yay.
- Uçman, Abdullah (1992). “Bayburtlu Zihni”. *İslam Ansiklopedisi*. C. 4. İstanbul: TDV Yay. 229-230.
- Ziyaeddin Fahri (1927). *Erzurum Şairleri*. İstanbul.
- Ziyaeddin Fahri (1928). *Bayburtlu Zihni*. İstanbul.

Anahtar Kelimeler

Bayburtlu Zihni, halk şiiri, Anadolu/Osmanlı Sahası, 19. yüzyıl, d. 1212/1797, Bayburt, ö. 1276/1859, Trabzon-Olasa (Bahçekaya), Divân-ı Zihni, Sergüzeştname, Hikâye-i Garibe.

Key Words

Bayburtlu Zihni, folk poetry, Anadolu/Ottoman area, 19th century, b. 1212/1797, Bayburt, d. 1276/1859, Trabzon-Olasa (Bahçekaya), Divân-ı Zihni, Sergüzeştname, Hikâye-i Garibe.

Prof. Dr. Dilaver DÜZGÜN

Madde yazım tarihi: 1 Mart 2013

Güncelleme Tarihi:

Eserlerinden Örnekler

Gazel

Ey felek âlemde gûyâ kâmiyâb ettin beni
Âkıbet cânânım aldın pür-itâb ettin beni

Hicre tebdil eyledin yârimle ülfet çağımı
Âteş-i hicrân ile yaktın kebâb ettin beni

Elden aldın yârimi hasretle koydun cânımı
Ayrılık câmin sunup mest-i harâb ettin beni

Ağlatıp çeşmim yaşın Ceyhun'a döndürdün felek
Serimi gerdûna açtın bî-hicâb ettin beni

Serden aldın aklımı Zihni'm perişân eyledin
Nâmurâd ettin harâb ettin yebâb ettin beni

[Bayburtlu Zihni] (1293), *Divân-ı Zihni*, İstanbul. 75

Koşma

Kalkın ara yerden dumanlı dağlar
Dost elinin bahçe bağı görünsün
Gülşen-i hicrânda kızardı güller
Andelibe feryâd çağı görünsün

Dağlar bu hususta olmuşum Ferhâd
Sizdedir o şîrin kâmet-i şimşâd
Ya verin ya olun yek cihet berbâd
Ya savulun yâr otağı görünsün

Sabâ sen de dost eline gidersen
Değme mûylarına hata edersen
Hayâl-i zülfüne eğer değersen
Zihni'nin bağrında dağı görünsün

Sakaoğlu, Saim (1988). *Bayburtlu Zihni*, Ankara: KTB Yay. 98